

En stat af retslærde

Digteren Matthias Claudius' konservative kritik af Den Franske Revolution og dens menneskerettigheds-dyrkelse

- af Peter Lindskov Andersen

*Hvad mennesker mod Himlen driver,
dem bedre gør; hvad prøve står;
hvad sandhed er og sandhed bliver
i morgen, som det var i går.
Det er os helligt stort og højt.
Jert vrøvl betyder ej en døjt.*

Matthias Claudius (1740 – 1815)

En lille passus i oversætterens forord til den danske udgave af den konservative klassiker over dem alle – Edmund Burkes *Reflections on the revolution in France* (1790) – pirrer nysgerrigheden. Oversætter Chr. Truelsen bemærker mod slutningen ganske kort, at »For danske læsere kan det have sin interesse, at digteren Matthias Claudius (som bl.a. har skrevet „Vi pløjed’ og vi så’ed“ og „Sig månen langsomt hæver“) i 1797 i sin „Wandsbecker Bote“ skrev en afhandling om „Den Nye Politik“, som i flere henseender ligger på linie med Burke.«¹

De fleste danske, der har gået i skole i en tid, hvor det endnu ikke var ilde set at lære sange med kristent indhold i folkeskolen, kender til de to rørende salmer, som Truelsen henviser til, fordi de i Carsten Hauchs og Jakob Knudsens smukke oversættelser er gået over i den danske sangskat. Selv om det er blevet hævdet, at Claudius kun har bidraget med det dejlige omkvæd til »Vi pløjed’...«² så er det

---

¹ EDMUND BURKE: *Tanker om den franske revolution*, Tidehvervs Forlag, Tønder 1987, s. 6.

² Præsten Hans Magle har anført, at en engelsk forfatterinde digtede salmen over en høstsalm, som Claudius indlagde i et af sine prosastykker. Omkvædet i den oprindelige salme lød (i Magles oversættelse): »Alle gode gaver / kommer herved fra Gud / fra den skønne blå himmel herved«. Jf. Hans Magles forord til sine egne oversættelser af udvalgte Claudius-tekster i *Matthias Claudius i vers og prosa*, Rasmus Fischers Forlag 1971, s. 12-13. [Herefter: MAGLE].

Peter Lindskov Andersen

altså en personlighed, der med sine enkle og folkelige værker på solid luthersk grund har formået at skabe kunst, der er gledet ind i det danske kulturelle tapet. Men bag navnet under salmerne gemmer sig altså også en tidlig kritiker af samtidens dyrkelse af »den rene fornuft«, dvs. den abstrakte idealisme, der ville skabe et nyt og bedre samfund med total lighed og menneskerettigheder, men som endte i blodig revolution og hovedløse kroppe.

Dog kan en digters udbredelse her til lands vel dårligt lægges til grund for at beskæftige sig med den nu glemte, politiske side af forfatterskabet (så ville vi også være tvunget til at tage Klaus Rifbjerg politisk alvorligt, og hvem gider det?). Man kunne naturligvis – som tidligere tiders Claudius-biografer og -udgivere – forsøge at gøre ham mere interessant for det danske publikum ved at betone hans danske aner, et muligt åndsfællesskab med danskerne (mere herom senere) og det faktum, at han som holstener jo faktisk var den danske konges undersåt.

Man kunne også drage interessante paralleller mellem mere nutidige opgør med revolutionært sværmeri blandt de lærde og situationen omkring tilblivelsen af *Den Nye Politik*,³ hvis forfatter livslangt bekæmpede tidens rationalistiske teologi fra sin lutherske skanse og fandt det naturligt stædigt og ensomt at fortsætte kulturkampen uden for det snævert teologiske felt, da de intellektuelles inciterende tanker begyndte at true samfundets stabilitet. Særligt i begyndelsen, hvor revolutionsbegejstringen greb selv nogle af hans gode venner, bl.a. Klopstock⁴ og Herder, må situationen have svaret til at være borgerlig på et gennemsnitligt dansk universitetsinstitut i 1970'erne.

Men øverst i bunken af væsentlighedskriterier må være, at Claudius med sit skrift søgte at nå ind til vrangsidens af Den Franske Revolutions dyrkelse af menneskerettigheder, herunder rettighedstænkningens indflydelse på tilliden – og

---

³ MATTHIAS CLAUDIUS: 'Den Nye Politik' i *Udvalgte Skrifter af Mathias Claudius, Der Wandsbecker Bote*, udvalgt og oversat af C.H.Thurah, K. Schönbergs Forlag 1860, s. 221-55.

⁴ Klopstock var begejstret i udgangspunktet og blev endog udnævnt til fransk æresborger, men blev skeptisk og endte i fortrydelsen, da han så, hvordan det hele udviklede sig. WOLFGANG MARTENS: 'Claudius und die Französische Revolution' s. 43-63 i JÖRG-ULRICH FECHNER (red.): *Matthias Claudius 1740-1815. Leben * Zeit * Werk*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen 1996, s. 43. Og: RICHARD PETERSEN: *Matthias Claudius og hans Vennekreds*, Karl Schönbergs Forlag 1884, s. 285 og 287.

En stat af retslærde

dermed sammenhængskraften – i et samfund. Netop tillid og sammenhængskraft er på det seneste blevet aktualiseret i den danske debat af kommentatorer som Erik Meier Carlsen og Ralf Pittelkow.⁵ De behandler ganske vist begreberne fra en anden indfaldsvinkel, hvor der kastes lys multikulturalismens (negative) påvirkning af den høje grad af tillid (social kapital), der er nødvendig for at kunne videreføre det velfungerende danske demokrati og den nordiske velfærdsmodel. Som det senere vil fremgå, er der dog også i dag skribenter, der undersøger forholdet mellem (menneske)rettigheder og sammenhængskraft, ganske som Matthias Claudius altså allerede i 1794 gjorde i den lille afhandling, der er emnet for denne artikel.

CLAUDIUS OG DET DANSKE

Matthias Claudius kom til verden i Reinfeld vest for Lybæk i Holsten i året 1740 som den fjerde søn af den lokale præst. Faderen havde som den første i den gamle, sønderjyske præsteslægt fået embede i Holsten. Men selv om slægten i generationer havde haft sogne omkring Tønder på den sønderjyske vestegn, hvor dansk – som endnu i hele det landlege Sønderjylland ned til Slesvig – var folkemålet, så har skiftet næppe betydet meget andet »end en lidt forstærket understregning af det højtyske sprog«⁶ for familien, der også før flytningen til Holsten har talt tysk i hjemmet.⁷ Og Claudius tænkte, talte og skrev da også på tysk, hvad der som nævnt ikke har hindret 1800-tallets danske forfattere i at fremhæve danske særegenheder hos holsteneren, der en kort tid fungerede som privatsekretær for grev Holstein i København. Eksempelvis skriver Claudius-biografen Richard Petersen 1884, at »han følte sig i en vis Henseende baade som

⁵ RALF PITTELKOW har netop uddybet sine synspunkter i den opsigtsvækkende *Forsvar for nationalstaten*, Lindhardt og Ringhof, København 2004.

⁶ MAGLE, s. 8

⁷ Faderen havde embede under Nordborg-hertugen, Friedrich Karl (der arvede hertugdømmet Plön og medbragte Claudius-familien), og moderen – Maria Claudius, født Lorck – var af en tysktalende borgerfamilie fra Flensborg.

Peter Lindskov Andersen

tydsk og dansk«,⁸ og han fortsætter kort efter med en historisk forståelig brod mod tyskerne:

Skulde der ikke være folkelige Ejendommeligheder, som nedarves og selv om en Slægt henplantes i en fremmed Jordbund, dog ikke lige straks udviskes? Derom kan der ikke tvivles, og uden på nogen Maade at ville efterligne Tydskernes Lyst til at annektere, ere vi dog berettigede til at søge efter saadanne Træk hos Claudius, der vidne om noget med os aandsbeslægtet. Og det er neppe vanskeligt at finde. Det ejendommelige skjemtfulde Lune, der gaar gjennem saa mange af hans Skrifter, den Sammenkjæden af Alvor og Gammen, der falder ham saa forunderlig let, den fordringsløse Jevnhed, der er saa vidt forskjellig fra den hyppige tydske Opskruethed, vidner om et Slægtskab med den danske Folkeejendommelighed.⁹

Også C. H. Thurah, der i 1860 fordanskede og udgav en stor portion af Claudius' tekster, var overbevist om, at hans måde at tale sin sag – »barnligt, ydmygt og eenfoldigt« – pegede i retning af, at »hans Aand var nordisk«. Et slægtskab, der skyldtes den lutherske læres modstandskraft i Danmark, for »Mens hans fornemme Velyndere blandt Tydsklands aandelige Høvdinger trak på Skuldrene, da han gik i Luthers Fodspor, fandt han et aandeligt Slægtskab i Danmark«.¹⁰

Senest har Hans Magle som Richard Petersen hævdet, at »Claudius nok i lige grad og lige ærligt [har] følt sig som både tysk og dansk«, fordi »han udtrykte sin stærke samhørighed med Danmark i 'Sendebrev fra en dansker til en ven', da englænderne havde taget flåden i 1807.¹¹ Hvorvidt følelserne virkelig var ligestillede er dog tvivlsomt – andre udsagn peger i en anden retning¹² – men det synes rigtigt, at han følte en åndsbeslægtethed med det danske. I al fald lod han i 1797 i digtet *Urians fremstilling af den nye oplysning eller Urian og danskerne* (hvis sidste strofe indledte denne artikel) danskerne repræsentere den sunde skepsis og de afvisende holdninger, som han selv nærede til *den rene fornuft*. Digtet er

---

⁸ PETERSEN, s. 1.

⁹ Ibid., s. 6.

¹⁰ Thurah i forordet (CLAUDIUS, s. II).

¹¹ MAGLE, s. 8.

¹² Claudius bruger kun betegnelsen *Vaterland* om Tyskland sent i sit liv i 1814; *ibid.*, s. 7-8.

En stat af retslærde

lavet som en vekselsang, dvs. opbygget dialogisk, hvor Urian præsenterer de nye tanker for danskerne, der så mellem hver Urian-strofe får et par verselinier, hvor de interesseret kommenterer og spørger tilbage, men dog i de afsluttende strofer blankt afviser at forlade troen på Gud og loyaliteten mod kongen til fordel for den nye tids forførelseriske »vrøvl«. ¹³

DEN NYE POLITIK

Artiklen *Auch ein Beytrag über die Neue Politik*, der i C. H. Thurahs fordanskning blot kom til at hedde *Den Nye Politik*, blev ikke først trykt i *Der Wandsbecker Bothe* i 1797, ¹⁴ som Chr. Truelsen hævder, men i et selvstændigt skrift allerede i 1794, hvorefter han lod den genoptrykke i et bind af sine samlede værker i 1798. ¹⁵ Dette skrift, der var Claudius' reaktion på August von Hennings' bebudelse af et nyt tidsskrift til fremme af de franske idéer, har Richard Petersen beskrevet som hans »jævne og enfoldige, men sunde Mening om de da brændende Spørgsmaal«. ¹⁶

Og tidens brændende spørgsmål var omvæltningerne i Frankrig. Idéerne bag har medført et helt nyt system, konstaterer Claudius på sikker afstand i Wandsbeck. I det gamle system troner kongen som en kærlig far på vegne af Vorherre, mens det nye helt og aldeles er menneskeskabt med de nyskabelser, det nu medfører:

Kort sagt, efter det gamle System er Kongen en Hyrde, der græsser sin Hjord på grønne Enge, en Fader, der beskytter og bevogter sine Børn, en velgjørende Skytsaand, beskikket af en højere Haand til at tænke og beslutte for Folket og til at svæve over det med stille Kjærlighed; og Folket, som har opgivet sin Ret og borgerlige Selvstændighed i Tanke og Villie, lever i Tro og Tillid; mens det nye System, naar man lægger alle vore Forfatteres Yttringer sammen, synes at være et Fællesregimente under den rene Fornufts Scepter.

¹³ Hele digtet i dansk oversættelse kan findes på www.nomos-dk.dk/skraep/Claudius1.htm.

¹⁴ Claudius var redaktør af avisen *Der Wandsbecker Bothe* fra 1771 til 1775, men tilnavnet, der betyder »sendebudet fra Wandsbeck«, fulgte ham resten af livet, bl.a. benyttede han det selv i forbindelse med de løbende udgivelser af hans samlede værker.

¹⁵ MARTENS, s. 46.

¹⁶ PETERSEN, s. 293.

Peter Lindskov Andersen

Statsborgerne gjør alting selv, Faarene græsser selv paa grønne Enge, Børnene bevogter og beskytter sig selv, Folket svæver som sin egen Skytsaand over sig selv; med eet Ord: enhver Enkelt nyder sin Ret og skal som Statsborger tænke og beslutte selv – og derfor maa han nu belæres og oplyses om Menneskerettighederne o.s.v.¹⁷

Nu klinger den smigrende beskrivelse af kongen som hyrde og velgørende skytsånd vel blåøjet med eksempelvis den franske solkonge Ludvig d. 14.'s excesser i baghovedet, og Claudius skynder sig da også at tilføje, at det gamle system er blevet misbrugt. Det nye system har derfor »et vist Skin for sig«, indrømmer han. Men advarer i samme åndedrag mod at gøre kort proces med det gamle. For vel er der smukke tanker i de nye teorier, men det er nemt at gøre uoprettelig skade i virkelighedens verden, »hvor det ikke er nok, at Regnbuen spiller i smukke Farver i Luften; men hvor den ogsaa maa kunne berøre Jorden uden at miste sit Farveskær, og hvor der hører en ualmindelig Erfaring og fiin Beregning til, for at kunne forudberegne Straalebrydningen under Dannelsen ganske nøiagtigt. Vi skal nemlig kun beslutte os til det, der i Slutningen og i Sandhed er sandt og godt, og ikke tage efter det, der blot glimrer og skinner«.¹⁸

Det poetiske og rammende regnbue-billede er et af de mange steder, hvor Chr. Truelsen har set ret i, at holsteneren Claudius ligger på linie med briten Edmund Burke.¹⁹ Her undsiges den rene abstraktion, og her bringes erfaringen på banen som virkelighedens modspiller til de smukke, men luftige ord. Ikke, at forbedringer ikke er ønskelige, for Claudius erkender, at verden sagtens kunne være et bedre sted, men blot forekommer det ham, »at Forbedringen ikke maa være værre end det Onde, man vil raade Bod paa, og at man ikke skulle sætte Hovedet paa Spil for at redde Øreflippen [...]«.²⁰

¹⁷ CLAUDIUS s. 222f.

¹⁸ Ibid., s. 224.

¹⁹ BURKE bruger endda et lignende billede for at illustrere modsætningen mellem teori og virkelighedens kompleksitet: »Når disse metafysiske rettigheder anvendes i det praktiske liv, går det med dem som med lysstråler, der trænger ind i en tæt substans: De afbøjes efter naturlovene fra deres rette linie. De enkelte menneskerettigheder undergår i den tætte og komplicerede masse af menneskelige lidenskaber og bekymringer en sådan mangfoldighed af brydninger og tilbagekastninger, at det bliver absurd at tale om dem som om de fortsatte i deres enkle oprindelige retning.« (s. 62).

²⁰ CLAUDIUS, s. 226.

En stat af retslærde

Den fyndige formulering er et ganske betegnende udtryk for Claudius' syn på ændringer i samfundets grundkonstruktion. Man gør i holstenerens øjne altid bedst i at føre et forsigtighedsprincip. Længere inde i sit skrift illustrerer han sin holdning ved at stille det hypotetiske spørgsmål, at om menneskene blev tilbudt en ny sol, der skinnede bedre og mere, skulle de da vælge denne i stedet for den gamle? Claudius tvivler ikke på, at menneskene ville tage den ny, hvis valget var frit:

Jeg tvivler sletikke om, at Mange ville give den nye Sol deres Stemmer; men jeg er ligeså fuldt overbeviist om, at det var overilet gjort, og at de idetmindste skulde have ventet, til den nye Sol var gaaet een Gang igjennem alle tolv Himmeltegn, for at see, om den ogsaa gjorde den Nytte, man fordrer af Solen, og som den gamle saalænge har gjort. Det bedste er vistnok det bedste, men ubeseet er det dog ædlere at hænge blindthen ved det Gamle end ved det Nye. Selv om begge Solene altsaa var lige gode, saa maatte man dog medrette holde på den gamle. Den har skinnet saa længe for vor Slægt; vore Forældre og Bedsteforældre har levet under den, seet ved dens Lys og badet sig i dens Straaler [...].²¹

Det er dog ikke bare loyaliteten mod det gamle eller principiel uvilje mod skrivebordsteorier, der motiverer Matthias Claudius' modstand mod de nye tanker. Hovedparten af afhandlingen bruges på at analysere det nye system, særligt menneskerettighederne, og dets konsekvenser. Den væsentligste anke angår de nyligt »opdagede« menneskerettigheder i relation til menneskets natur og den afledte betydning for et samfund. Som sagt var den gamle orden forankret i et gudsforhold, mens den nye orden baserede sig på menneskeretstænkningen. Hvor den gamle orden derfor fremmede tillid, ydmyghed og samfundssind hos alle fra konge til undersåt, så hævder Claudius, at konsekvensen af den nye vil blive mistillid og en uheldig krævementalitet:

Men hvad kan man vente af et Menneske, – der gives naturligviis Undtagelser, – der ingen Troskyldighed har, som selv vil se og beføle Alt og bestandig ruger over sin Ret? Hvis han ikke staar meget fast paa fødderne, saa river den nye Oplysning ham omkuld; og ubeseet kan man være vis paa, at han ikke er

---

²¹ Ibid., s. 227f.

Peter Lindskov Andersen

nogen god Nabo. Han bærer altid Listen over sine Rettigheder hos sig, han er ustyrlig, mistroisk og gør aldrig ringere Fordringer, end han har Ret til, og han ved Alting bedre. – Og saa en heel Stat af saadanne Retslærde! –²²

Ligesom Edmund Burke, der advarede mod at skabe et misforhold mellem ret og pligt (»tvang«),²³ så foregriber Claudius i virkeligheden her den kritik af rettighedstænkningen, som vi ser i dag, hvor vi det sidste halve århundrede har oplevet en voksende fokus på menneskerettigheder. Eksempelvis skrev amerikaneren John A. Gentry i 1999 om en fremvoksende »*entitlement ethic*«, der undergraver den nødvendige opofrelse (samfundssindet), fordi alle går rundt og vogter på deres egne absolutte og pligtfrige rettigheder.²⁴ Også en dansk filosof, Kai Sørlander, har for nylig gjort indsigelser mod det misforhold mellem ret og pligt, der er opstået i kølvandet på menneskerettighedernes fremvækst,²⁵ ligesom historikeren Henrik Jensen har givet følgende beskrivelse af nutidens tilstand i skyggen af den stadige nedbrydning af Vestens *nomos*, som er fortsat siden Første Verdenskrig: »Tidligere handlede det mere om de forpligtelser og rettigheder, ud fra forestillingen om, at alle primært indgik i et forpligtende fællesskab. Nu synes det fælles perspektiv forsvundet i forhold til hvad 'mig' kan få ud af fællesboet.«²⁶

Men af alle nutidige minder Claudius' kritik på dette punkt mest om Søren Krarups, fordi de i deres kritik begge tager udgangspunkt i luthersk-evangelisk kristendom, hvor truslen fra menneskerettighederne er, at mennesket gør sig selv til Gud,²⁷ at menneskerettighederne så at sige fortrænger kristendommen og bliver en art civilreligion. Som Claudius skriver: »I Fortiden behøvede Folkene Gud og en Regent for at blive regjerede. Nu behøver Mennesket hverken den Ene eller den Anden; han kan selv gjøre og udføre Alt. Denne Forandring med Mennesket er stor

---

²² Ibid., s. 230

²³ Se f.eks. BURKE s. 61.

²⁴ JOHN A. GENTRY: 'The Cancer of Human Rights'. *The Washington Quarterly*, efterår 1999, vol. 22 nr. 4.

²⁵ KAI SØRLANDER: *Om menneskerettigheder. Er en global etik mulig?*, Rosinante, København 2000.

²⁶ HENRIK JENSEN: *Ofrets århundrede*, Samleren, Viborg 1998, s. 26.

²⁷ Se f.eks. SØREN KRARUP: *Dansen om menneskerettighederne*, Gyldendal, Viborg 2000.

En stat af retslærde

og ubegribelig! Og hvordan er den fremkommet? Ved Opdagelsen af Menneskerettighederne!«²⁸

Når mennesket ikke længere kender sin egen plads og sine egne begrænsninger må det ende galt, for mennesket er først som sidst en synder, der ligger under for sine egne egoistiske drifter. »Feilen ligger altsaa hos Mennesket selv«, skriver Claudius, »Ingenting er ham godt eller rigtigt nok, han vil bestandigt have noget Andet og noget Nyt, han vil bestandigt bygge om og forbedre! han er aldrig rig og mægtig og anset nok, han gjør de gode Foranstaltninger til slette og de slette til gode.«²⁹

Den Nye Politik rummer ingen forhåbninger om, at menneskets natur kan ændres udefra ved hjælp af menneskerettigheder. Skal menneskets natur fundamentalt ændres til det gode, må det ske indefra og ud (»Man dreier jo ikke på Uhrviseren for at faae Værket til at gaa rigtigt; men man gjør Værket istand, forat Viseren kan gaa rigtigt«³⁰), men Claudius bobler ikke ligefrem over af optimisme over det realistiske i et sådant projekt. Bare at oplyse og bevidstgøre slår ikke til, fordi »Bevidsthedens Hjul« og »Viliens Hjul« ikke altid griber ind i hinanden hos mennesket, hvorfor »det er lutter Drøm og Indbildning, at Fornuften og Oplysningen kan give det faste og ubevægelige Punkt, og lægge Bidslet paa Tilbøielighederne og Lidenskaberne.«³¹ Konsekvensen af de utøjlede lidenskaber og krævementaliteten bliver i sidste ende, at menneskene ikke længere kan knyttes sammen i »borgerlige Baand«:

Men den, der uden Tilbageholdenhed og Indskrænkning udraaber »Menneskefrihed« og ubetinget præker »Menneskerettigheder«, han sønderriver dette velgjørende, saa viseligt og møisommeligt sammenknyttede og uundværlige Baand, – så maa hans Hensigter være, hvordan de vil, dem vil Ingen bestride; – han drager igen Selvklogskaben og Egenraadigheden o.s.v. op af Afgrunden; han forstyrrer desuden den smukke Følelse af Kjærlighed,

---

²⁸ CLAUDIUS, s. 230.

²⁹ Ibid., s. 226

³⁰ ibid.

³¹ Ibid., s. 245.

Peter Lindskov Andersen

Tiltro og Tillid i Mennesket, river ham Hjertet ud af Livet og gjør ham til en udtørret, selvklog Hjerneskæl uden glæde for sig selv eller Andre!³²

DET FASTE OG UBEVÆGELIGE PUNKT

Bekymringen over både de mentale og samfundsmæssige konsekvenser af det nye system ligger som klangbund for hele artiklen. De menneskelige omkostninger af fornuftsregimet har Claudius kunnet iagttage på nært hold, fordi også Holsten blev et fristed for franskmænd på flugt fra revolutionen,³³ og det er derfor ikke underligt, at han afskrev det franske projekt som en naturstridig utopi: »En Stat efter det nye System eller Fornuftsherredømmet er altså en Umulighed, fordi man nok kan gjøre Folk kloge, men ikke gode [...]«. ³⁴ Skål menneskenaturens egoistiske beskaffenhed neddæmpes og mennesket gøres til en samfundsborger, må der være noget, der er større end mennesket selv, noget, der giver det »faste og ubevægelige Punkt«. Kun religionen formår dette, hvilket Claudius underbygger med den græske filosof Plutarchs ord om, at »Det er lettere at anlægge en Stad i Luften, end grundlægge en Stat uden Religion«. ³⁵ Det mente også Edmund Burke, der skrev, at »vi føler i vort indre, at religionen er borgersamfundets grundvold og kilden til alt godt og al trøst«. ³⁶ Begge indskærper de, at magthaverne repræsenterer og står til ansvar overfor Gud.³⁷ Men hvor Claudius kun henvender sig til »Konger og Regenter« i den forbindelse, taler Burke bredt om »alle, som har den mindste andel i magten«. Det er ganske sigende for forskellen mellem de to, der for alvor træder frem i deres vurdering af religionens rolle i legitimeringen af en given styreform.

I Matthias Claudius' øjne findes der simpelthen ikke andre legitime magthavere end fyrster (konger og regenter). For ham er den nye franske samfundsorden i strid

---

³² Ibid., s. 249f.

³³ PETERSEN s. 290f.

³⁴ CLAUDIUS, s. 245.

³⁵ Ibid., s. 249.

³⁶ BURKE, s. 90.

³⁷ CLAUDIUS s. 251; BURKE s. 92f.

En stat af retslærde

med den guddommeligt indstiftede orden, hvor kongen sidder alene på sin trone som en »himmelsk Kunstner, for ved lutter velgjørende, milde, ædle, store og gode Handlinger at afbilde Gud [...]«. ³⁸ Paulus' romerbrev om forholdet til myndighederne ³⁹ skinner tydeligt igennem, og stedet citeres da også, da Claudius gennemgår det gamle systems opbygning: »Efter det gamle er der ingen Øvrighed uden fra Gud, men hvor der er Øvrighed, der er den indsat af Gud«. ⁴⁰ Denne paulinske passage, som Martin Luther fremhævede med særlig vægt, da Den Tyske Bondekrig i 1525 truede reformationens overlevelse, blev i enevældens ideologiske selvforståelse til en væsentlig kobling mellem Guds vilje ifølge den luthersk-evangeliske lære og enevælden som styreform, ⁴¹ og i denne ideologi står Matthias Claudius plantet med begge ben (endda uden at skele til den naturretlige legitimering af styret, som allerede vinder frem i begyndelsen af 1700-tallet, bl.a. hos Holberg ⁴²). For Burke, derimod, er hævdelsen af enevælde som en for Vorherre mere legitim styreform end andre slet og ret en »åbelig og måske også ugudeligt tænkemåde«. ⁴³

Konsekvensen er, at Claudius fremstår betydeligt mindre reflekteret i sit forsvar af det bestående end Edmund Burke. Bortset fra indledningen, hvor han sammenligner det nye og det gamle system, bruger Claudius udelukkende sin 34 sider lange afhandling til at reflektere over det nye system og menneskerettighederne. Hvor Burke uddyber sit synspunkt i værdien af »nedarvningsprincippet«, der er i overensstemmelse med naturens orden og som sikrer videreførelsen af den »uafhængelige arv«, der er lejret i de gamle, naturligt

---

³⁸ CLAUDIUS, s. 251.

³⁹ Rom. 13, 1-7.

⁴⁰ Ibid., s. 222.

⁴¹ Om den ideologiske harmonisering mellem Bibelens ord og enevælden, se f.eks. SEBASTIAN OLDEN-JØRGENSEN: *Kun navnet er tilbage – en biografi om Peter Griffenfeld*, 2. udg., Gads Forlag, København 2000, s. 104-109 og 165-168.

⁴² Holberg fremstillede enevælden som en frivillig kontrakt mellem kongen og folket, der for altid placerede magten hos kongen. I den senere tænkning blev enevoldsmagtens fortsatte placering hos kongen gjort betinget af folkets accept. Se: OLE FELDBÆK: *Den lange fred. Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie*, bind 9, Viborg 1990, s. 317.

⁴³ BURKE, s. 28.

Peter Lindskov Andersen

fremvoksede institutioner (hvilket ikke udelukker forbedringer, så længe det nedarvede respekteres),⁴⁴ så stopper Matthias Claudius' argumentation så at sige ved Paulus' ord, uden blik for absolutismens mangler eller alternative monarkiske regeringsformer som for eksempel det raffinerede, indskrænkede monarki, som englænderne havde udviklet.⁴⁵ En sådan mellemproportional mellem den gudsgivne kongelige absolutisme og det absolutte demokrati ligger slet ikke inden for Claudius' enevoldsforankrede forestillingsverden.

Derfor bliver hans overvejelser om et virkeliggjort demokrati også noget forsimplede, nærmest en karikeret mareridtsvision om en absurd demokrati-absolutisme, hvor alle altid skal blive enige om alt.⁴⁶ Det kan derfor være fristende at give ham prædikatet *reaktionær konservativ* og putte ham ned i skarnkassen til de andre ukurante konservative,⁴⁷ hvis man ellers følger det retoriske magtspil, der ligger i at inddele verden med den venstretyngede dikotomi *progressiv* << *reaktionær*.⁴⁸ Bag prædikatet reaktionær gemmer sig dog ofte bare en kritiker, der har gjort sig skyldig i *ikke* at have fået en åbenbaring i form af et *projekt* eller en *vision*, som han vil trække ned over hovedet på sin omverden – en mangel, der dog intet siger om en eventuel relevans af den reaktionæres kritik.

---

⁴⁴ Ibid., s. 37 et al.

⁴⁵ Wolfgang Martens diskuterer Claudius' motiver, mangler og årsagerne hertil (MARTENS, s. 54ff.). I samtiden florerede bl.a. rygter om, at han var bestukket af kronprins Frederik, men Martens når frem til, at skønt Claudius var økonomisk afhængig af den pension og de »ben«, styret gav ham, så var årsagen til hans konservatisme at finde i »hans kristelige verdensanskuelse« (s. 56).

⁴⁶ CLAUDIUS, s. 245-247.

⁴⁷ Se f.eks. s. 23-25 i GÖRAN DAHL: 'Konservatisme – en kort historisk skitse' i: ANDERS EHLERS DAM (red.) *Forandre for at bevare? – tanker om konservatisme*, (Gyldendal, Gylling 2003, s. 19-37), der netop opererer med en »reaktionær konservatisme«.

⁴⁸ Kritikken af de venstreorienterede emblemer »progressiv« og »reaktionær« som et »retorisk magtspil«, der har til hensigt at fremhæve nogle som gode og rigtige og andre som pariaer, er inspireret af forfatteren JENS-MARTIN ERIKSENS tankevækkende essay 'Taktiske fortielser og strategiske løgne. Om multikulturalisme og politisk korrekthed', der blev bragt i *Kritik* nr. 159, 2003, s. 61-66. Forfatteren Ole Grünbaum har for nylig forsøgt at argumentere for betegnelsen »reaktionær« uden den medfølgende venstre-embematik: »[...] reaktionær [er] ikke et skældsord, for hvis en udvikling er forkert, må man nødvendigvis argumentere mod den, og en af fremtidsmulighederne er naturligvis at føre tingene tilbage, hvor de kom fra.« – OLE GRÜNBAUM: 'Giv Krarup, hvad Krarups er'. *Politiken*, d. 7. januar 2004, s. 7.

En stat af retslærde

Det gælder i al fald for Claudius, selv om hans teologiske begrundede forsvar for enevælden allerede i samtiden var forældet, og tiden ikke har gjort styreformen nemmere at goutere. Men skal vi forklare hans position, må vi tage i betragtning, at vi trods taler om en tid, hvor »den fremherskende holdning var, at den danske enevælde skænkede sine borgere de reformer og den frihed og lighed, som andre måtte tilkæmpe sig gennem revolutioner«. ⁴⁹ Med datidens målestok var den oplyste enevælde »mere et despoti af navn end af gavn« ⁵⁰ – og så afgjort at foretrække frem for den terror, som Robespierre trakterede sine landsmænd med i 1793-94, mens Claudius sad og forfattede sin artikel.

DEN STORE KONGELIGE VEI TIL FRIHED

Ved den realistiske menneskeopfattelse, der fulgte med hans luthersk-evangeliske kristentro, var Matthias Claudius i stand til at se problemerne tårne sig op i den dogmatiske menneskerettigheds-dyrkelse. Umiddelbart fik han for Danmarks vedkommende ikke ret i sine bekymringer, fordi det faktisk viste sig muligt med Grundloven af 1849 at få en fri forfatning og folkestyre uden at ende i demokrati-absolutisme og omstyrtelse af monarki og religion, men tværtom med en integration af disse i forfatningen. Det bedste af det gamle fulgte med over i det nye system med den effekt, at disse gamle institutioner bidrog med et skvæt monarkistisk traditionsbevidsthed, en knivspids luthersk autoritetstro, en sjat evangelisk uselvskhed – kort sagt: en dosis af de gamle dyder – til at komplementere demokrati og frihedsrettigheder (der for frihedsrettighedernes vedkommende ikke i sig selv repræsenterede en omvæltning, fordi deres indføjelse i Grundloven langt hen ad vejen var en formalisering af goder, der havde vundet indpas i årtierne op til Grundlovens tilblivelse⁵¹). Tilsammen opskriften på en

⁴⁹ FELDBÆK, s. 325.

⁵⁰ Denne formulering, som jeg hermed tillader mig at føre over på den danske enevælde, bruger EDMUND BURKE om det franske styre før revolutionen (s. 126).

⁵¹ Senest har HENRIK GADE JENSEN redegjort for det synspunkt, at vedtagelsen af Grundlovens frihedsrettigheder »snarere [repræsenterer] en formalisering af en igangværende proces end et brud og en omvæltning« i artiklen 'Tilblivelsen af Grundlovens frihedsrettigheder' i *Libertas* nr. 44, december 2003, s. 3-7.

Peter Lindskov Andersen

pragmatisk overenskomst, der var fuld af kontinuitet og tilpasset den danske virkelighed, og som derfor viste sig levedygtig.

Alligevel maner holsteneren til eftertanke i dag, hvor balancen er tippet i en tid med knopskydning i internationale konventioners abstrakte, såkaldt universelle menneskerettigheder og en tendens til påberåbelse af individuelle rettigheder (ikke mindst i forhold til velfærdsydelse) i kølvandet på en øget individualisering af et omfang, så sociologer ligefrem taler om en tilstand af social og kulturel opløsning.⁵² Den legalistiske fokusering på menneskerettigheder er nu så meget oppe i tiden, at reklameindustrien ligefrem er begyndt at spille på det. En storstilet kampagne for et køkkenfirma kørte således for nylig i fjernsynet under det fængende slogan: »Alle har ret til et fedt køkken«.

Intet værk skal dog læses som den fromme læser Bibelen, heller ikke *Den Nye Politik*. Og har man svært ved at fordøje Matthias Claudius' ureflekterede forsvar af enevælden, så kan man trøste sig med, at han afslutningsvis faktisk åbner en dør på klem for frihedslyst og reformer, blot de sker ved at arbejde konkret inden for de eksisterende rammer ad »den store kongelige Vei til Frihed« og ikke ved at begynde at omvælte og skabe nyt efter abstrakte idealer:

Man kan ikke komme op paa Bakke uden at gaa op ad Bakke. Og skjøndt det er besværligt at gaa opad, så kommer man bestandig nærmere til Toppen, og ved ethvert Skridt bliver Udsigten friere og smukkere rundtomkring! Og er man oppe, saa er man ovenpaa. Hvordan Slaven end vil bære sig ad med at blive fri for sin Lænke, så er det dog klart nok, at Lænken ikke brister for Vid og Kløgt alene, men at han må lægge Haand paa Værket, hvis det er hans Alvor, at han vil være fri for den.

Og det er denne Forbedring, som jeg vil foreslaa.

Den er vort Dagsværk på Jorden og den store kongelige Vei til Frihed, som Ingen vil fortryde.⁵³

---

⁵² HENRIK JENSEN har en glimrende gennemgang af forskellige sociologers (f.eks. Johan Galtungs og Ulrich Becks) triste analyser af opløsningstendenserne (s. 32ff.).

⁵³ CLAUDIUS, s. 255.

En stat af retslærde

LITTERATUR

Udover de i noterne nævnte værker kan der henvises til følgende om Matthias Claudius:

- HAMPE, JOHAN CHRISTIAN: *Bekendtnis zu Matthias Claudius*, Claudius Verlag, München 1979.
- ROEDL, URBAN: *Matthias Claudius*, 3. stærkt reviderede udg., Fridrich Wittig Verlag, Hamburg 1969 (1. udg. 1934).
- ROEPKE, GEORG-VILHELM (red.): *In Wandsbek zu Hause*, Verlag Otto Heinevetter, Kiel 1990.
- SEEBASS, FRIEDRICH: *Matthias Claudius. Der Wandsbecker Bote*, Brunnen-Verlag, Giessen 1950.

Matthias Claudius' afhandling om Den Nye Politik kan i sin helhed læses på: www.nomos-dk.dk/occident/Claudius2.htm